

Elżbieta Górnikowska-Zwolak

Dorobek i aktualne zainteresowania badawcze zespołu Katedry Pedagogiki Społecznej

---

Chowanna 2, 109-116

1995

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1995	R. XXXVII (XLVIII)	T. 2 (5)	s. 109— 116
------------	--	---------------	-----------------------	-------------	----------------

KRONIKA

Dorobek i aktualne zainteresowania badawcze zespołu Katedry Pedagogiki Społecznej

Obecny numer „Chowanny” został przygotowany przede wszystkim przez grono pracowników Katedry Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Śląskiego. Stanowi to okazję do przedstawienia zespołu, który od chwili stworzenia w uniwersytecie ram instytucjonalnych pedagogiki społecznej, to jest utworzenia w 1981 roku katedry o tej nazwie, systematycznie i konsekwentnie rozwija badania w przedmiotowej dyscyplinie, coraz dobitniej zaznaczając swoją obecność wśród pozostałych akademickich ośrodków pedagogiki społecznej.

Katedra Pedagogiki Społecznej, tworzona przez zespół 27 nauczycieli akademickich, powstała w wyniku zmiany struktury organizacyjnej wydziału Pedagogiki i Psychologii oraz przekształcenia Instytutu Pedagogiki w 1981 roku w cztery katedry pedagogiczne:

- Katedrę Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania, kierowaną przez prof. dr hab. Wandę Bobrowską-Nowak;
- Katedrę Zarządzania i Organizacji Oświaty, kierowaną przez doc. dr. hab. Włodzimierza Goriszowskiego; po odejściu z wydziału jej kierownika Katedra ta została zlikwidowana; w jej miejsce, w 1986 roku powstała Katedra Badań Placówek Oświatowych, kierowana przez prof. dr. Jana Poplucza;

- Katedrę Pedagogiki Społecznej, kierowaną przez prof. dr. hab. Andrzeja Radziewicza-Winnickiego;
- Katedrę Pedagogiki Przedszkolnej i Nauczania Początkowego, kierowaną przez prof. dr. hab. Henryka Moroza.

Dwa spośród sześciu wcześniej funkcjonujących pedagogicznych zakładów naukowych — Zakład Pedagogiki Społecznej oraz Zakład Pedagogiki Pracy — stanowiły trzon nowo powstałej katedry. Kierownikowi Zakładu Pedagogiki Pracy, docentowi, a następnie profesorowi Andrzejowi Radziewiczowi-Winnickiemu, powierzono zadanie integrowania powiększonego zespołu, kreowania jego oblicza intelektualnego, w szczególności naukowego spójnego pod względem osobowości współpracujących ze sobą nauczycieli akademickich.

W ramach Katedry Pedagogiki Społecznej, od 1981 roku do dzisiaj, funkcjonują niezmiennie trzy pracownie: Pracownia Patologii Społecznej i Resocjalizacji, Pracownia Badań nad Młodzieżą i Pedagogiki Pracy oraz Pracownia Planowania Intencjonalnych Środowisk Wychowawczych i Socjologii Wychowania.

Analiza dotychczasowego dorobku oraz zainteresowań badawczych zespołu pracowników Katedry wskazuje na znaczne zróżnicowanie realizowanych kierunków badawczych. Dotyczą one teoretycznych, metodologicznych i historycznych podstaw współczesnej pedagogiki specjalnej, pedagogiki społecznej oraz socjologii wychowania.

Pierwszy okres działalności Katedry często łączono z monograficznymi i teoretycznymi opracowaniami dotyczącymi relacji między przemysłem, społeczeństwem a wychowaniem. Były to przede wszystkim książki autorstwa A. Radziewicza-Winnickiego (1978, 1979, 1983), J. Rzeźniczek (1981) oraz J. Łaskawskiej-Grudziń (1981). Taki profil zainteresowań stanowił konsekwencję wchłonięcia wspomnianego już Zakładu Pedagogiki Pracy, kierowanego początkowo przez prof. dr. hab. J. Poplucza, a następnie prof. dr. hab. A. Radziewicza-Winnickiego.

W pierwszych latach funkcjonowania Katedry powstały również prace teoretyczne o charakterze metodologicznym (Maszczyk, Radziewicz-Winnicki, 1979) bądź dotyczące metod stosowanych w wychowaniu (Gąsior, 1981; Gąsior, Molać, Molać, red., 1982) i nauczaniu (Gąsior, Deneć, Gnitecki, 1982).

Obecnie obszar zainteresowań badawczych pracowników Katedry Pedagogiki Społecznej znacznie się zmienił. Za oryginalny uznać można realizowany temat cząstkowy, obejmujący liczne kwestie związane z planowaniem oświaty w warunkach funkcjonowania mechanizmów wolnorynkowych w gospodarce (A. Radziewicz-Winnicki). Kierunki badań realizowane w Zespole Planowania Intencjonalnych Środowisk Wychowawczych

(kierowanym przez A. Radziewicza-Winnickiego) oscylują wokół tematu, który określono jako mechanizmy rozwoju społeczeństwa industrialnego a rola i zadania nauk pedagogicznych. Reprezentatywne dla owego nurtu badań i analiz są zarówno prace indywidualne — A. Radziewicza-Winnickiego (1984, 1987, 1988, 1995) oraz E. Syrek (1986, 1987, red. 1993), jak i opracowania zbiorowe (Radziewicz-Winnicki, red., 1985, 1987).

Na uwagę zasługują badania i analizy z zakresu wychowania równoległego, wychowania oraz kształcenia młodzieży w zurbanizowanym regionie przemysłowym (Gąsior, red., 1982, 1992), a także badania związane z uczestnictwem dzieci i młodzieży w kulturze (Gąsior, Piónek, red., 1986; Maszczyk, 1983). Godne zainteresowania są również rozważania dotyczące warunków i możliwości realizacji procesu wychowania w organizacjach młodzieżowych (Bocian, 1982; Piónek, 1979).

W Pracowni Resocjalizacji i Patologii Społecznej, kierowanej przez doc. H. Gąsiora, rozwijane są liczne badania szczegółowe z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej (Balińska, 1986; Gąsior 1981, red., 1983, red., 1992; Stankowski, Barczyk, 1982; Stankowski, 1986, 1988, 1991), a także — w przeszłości — opiekuńczej (Gąsior, Winiańska, red., 1981; Pielka, 1978; Pielkowa 1983). Zarówno kontynuowano uprzednio prowadzone środowiskowe badania pedagogiczne (por. Gąsior, 1973), jak i podejmowano nowe, interesujące próby opracowania prakseologicznego modelu wychowania resocjalizującego, oraz socjalizacji i rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych (Jasiński, 1993, 1994; Kucyper, Kamińska-Reymann, red., 1994).

Pozaszkolne środowiska wychowawcze, jako główne agendy socjalizacji, warunkujące proces internalizacji wzorów, norm i wartości, a tym samym ciągłość rozwoju społecznego, są naturalnym przedmiotem zainteresowań współczesnych nauk edukacyjnych, zwłaszcza pedagogiki społecznej. Powstaje natomiast szereg pytań związanych z kwestią transformacji pozaszkolnych środowisk wychowawczych w momentach przełomowych, w których przygotowanie jednostek do zmian społecznych i innowacji wydaje się nie spełniać oczekiwań społeczności lokalnej. Szeroko rozumiany proces modernizacji oświaty w sytuacji występowania mechanizmów rynkowych jest właśnie przedmiotem zainteresowania zespołu nauczycieli akademickich zatrudnionych w Katedrze Pedagogiki Społecznej.

W całości dotychczas wykonywanych prac daje się zauważyć trend ogólny — świadoma rezygnacja z prac monograficznych wybranych instytucji, co było tak bardzo charakterystyczne dla klasycznego dorobku pedagogiki społecznej w okresie międzywojennym. Dominuje natomiast badanie zjawisk wychowawczych, stanowiących wyzwanie dla pedagogów społecznych w nowej sytuacji przeobrażeń społeczno-gospodarczych kraju.

Warto nadmienić, iż dążeniom wyjścia naprzeciw aktualnym problemom wychowawczym sprzyjają możliwości kadrowe Katedry, w której oprócz pedagogów zatrudnieni są także nauczyciele akademicy reprezentujący socjologię, prawo i kulturoznawstwo.

Temat przeważający w pracach całej Katedry określić można jako: *Współczesne mechanizmy rozwoju zurbanizowanego społeczeństwa a rola i zadania pedagogiki społecznej*. W ramach tak sformułowanego tematu ogólnego realizowane są bieżące zadania naukowo-badawcze. W ostatnich kilku latach pomyślnie zakończono część tematu wiążącego się z analizą współczesnych, dominujących na świecie, strategii nauczycielskich w warunkach funkcjonowania gospodarki wolnorynkowej w społeczeństwie post-industrialnym. Zrealizowano także drugi etap badań i analiz dotyczący społecznych i edukacyjnych transformacji w Polsce oraz innych państwach postkomunistycznych. Wreszcie, wszczęto badania empiryczne poświęcone sytuacji rencistów i emerytów, zamieszkałych na terenie GOP w warunkach rozszerzającego się ubóstwa społecznego (*Ubóstwo a struktura społeczna zespołów miejskich Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*).

W ramach wymienionych trzech tematów podejmowane są studia i analizy nad określonymi, węższymi grupami zagadnień:

- szkoła a system społeczny,
- socjalizacja a dominujące style życia w środowiskach lokalnych GOP,
- socjalizacja a wychowanie w warunkach funkcjonowania mechanizmów gospodarki wolnorynkowej,
- społeczno-pedagogiczne determinanty rozwiązania prawomocnego orzeczenia o przysposobieniu dziecka w rodzinie (instytucjonalne reakcje wobec problemów wtórnego sieroctwa),
- pojęcie działania społecznego w koncepcjach współczesnych pedagogów społecznych,
- planowanie oświaty w warunkach funkcjonowania mechanizmów rynkowych w gospodarce polskiej,
- organizacja środowiska wychowawczego a aktywizacja społeczności lokalnej,
- wzory kompensacji i profilaktyki wobec problemów patologii społecznej wśród młodzieży,
- wzory reakcji społecznych na zachowania dewiacyjne (ze szczególnym uwzględnieniem homoseksualizmu),
- zjawiska patologiczne w regionie uprzemysłowionym; profilaktyka i kompensacja,
- funkcjonowanie zakładu pracy w opiece postpenitencjarnej,
- wychowanie do ochrony środowiska naturalnego człowieka — edukacja ekologiczna (por. G a s i o r, 1991).

Przegląd problematyki badań, dokonany w skrócie, nie jest, oczywiście, wyczerpujący, nie sposób przedstawić tu wszystkich prac badawczych, jakie były prowadzone i publikowane w okresie kilkunastu lat istnienia Katedry. Wydaje się jednak, iż niektóre z nich, ze względu na swoją reprezentatywność, zasługują na wzmiankowanie.

Należy do nich przede wszystkim *Pedagogika społeczna u schyłku XX wieku — zagadnienia wybrane* — praca zbiorowa, o charakterze podręcznika. Redaktor, Andrzej Radzewicz-Winnicki, i autorzy dokonują analizy przemian aktualnie nurtujących współczesnego człowieka. Aktualizacja zagadnień, duża przenikliwość i wrażliwość — w opinii prof. Ireny Le p a l c z y k (1993) — zbliżają ich do pedagogiki społecznej w okresie jej powstawania. Podręcznik nosi wyraźne piętno osobowości naukowej kierownika Katedry — socjologa wychowania i zarazem pedagoga społecznego.

Łącząc zainteresowania socjologiczne i pedagogiczne, prof. Radzewicz-Winnicki inspiruje zespół młodych pracowników Katedry, czego efektem są kolejne prace. Znakomitym ich przykładem jest pozycja: *Współcześni socjologowie o wychowaniu; zarys wybranych koncepcji*. Zbiór zróżnicowanych tematycznie szkiców, ukazujących fragmenty twórczości współczesnych socjologów podejmujących problematykę wychowania, a kierowany do szerokiego kręgu nauczycieli, rodziców i wychowawców, wydaje się przedsięwzięciem tyleż aktualnym, co pożytecznym.

Warto wspomnieć, iż grono badaczy zatrudnionych w Katedrze adresuje swoje przemyślenia i analizy do czytelnika zainteresowanego wpływem przemian makrospołecznych na edukację, zarówno w kraju, jak i za granicą. Powstały zatem prace: *Educational and Social Transformation in Poland and other Post-communist Countries* pod redakcją E. Górnikowskiej-Zwolak i A. Radzewicza-Winnickiego, *Teacher Strategies; A review and Critique of Chosen Conceptions* pod redakcją A. Radzewicza-Winnickiego, a także *Modernization and Democratization of Extramural Areas; The Case of Poland* autorstwa A. Radzewicza-Winnickiego.

Działania grona osób inspirowanych przez kierownika Katedry charakteryzuje ogromna dynamika, czego jeszcze jednym przykładem są ich artykuły zamieszczone w „Journal of Thought”, kwartalniku wydawanym w Stanach Zjednoczonych (Northern Illinois University), poświęconym w całości procesom transformacji społecznych i edukacyjnych w państwach postkomunistycznych.

Za osiągnięcie zespołu nauczycieli akademickich zatrudnionych w Katedrze Pedagogiki Społecznej należy uznać konsekwentne odejście autorów poszczególnych prac od tradycyjnie podejmowanych analiz, jakie spotkać można w naukach pedagogicznych w Polsce. Analizy prowadzone przez pracowników Katedry nie są związane z teoriami pąjdocentrycznymi, które uznają, iż wychowanie powinno być nakierowane na możliwości i potrzeby

dziecka. Nacisk kładzie się raczej na społeczny aspekt zagadnienia, jakim staje się „narzucanie” we współczesnej szkole jednej ze strategii dominacji społecznej czy klasowej. Stąd koncepcje jednostki, wiedzy i nauczania właściwe fenomenologii i kierunkom jej pokrewnym — etnometodologii oraz interakcjonizmowi symbolicznemu.

W ocenie innych ośrodków akademickich, zarówno w kraju, jak i za granicą, system pedagogiki społecznej reprezentowany przez Katedrę jest oryginalny, nowatorski, a przy tym ukierunkowany na określoną przydatność praktyczną.

Bibliografia

- B a l i ń s k a K., 1986: *Wpływ środowiska rodzinnego na przestępczość nieletnich*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- B o c i a n F., 1982: *W kręgu przyjaźni*. Warszawa, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza.
- G ą s i o r H., 1973: *Wychowanie pozaszkolne a kultura czasu wolnego uczniów*. Katowice.
- G ą s i o r H., 1981: *Kształcenie kadr na potrzeby szkolnictwa specjalnego*. Katowice.
- G ą s i o r H., 1991: *Wychowanie do kultury ochrony naturalnego środowiska*. Katowice, Akademia Wychowania Fizycznego.
- G ą s i o r H., 1992: *Potrzeby społeczno-opiekuńcze dzieci i młodzieży w środowisku wielkoprzemysłowym*. Katowice, Akademia Wychowania Fizycznego.
- G ą s i o r H., D e n e k K., G n i t e c k i J., 1982: *Programowanie dydaktyczne w szkole ogólnokształczącej i zawodowej*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- G ą s i o r H., red., 1981: *Wybrane zagadnienia z metodyki wychowania resocjalizującego*. Katowice.
- G ą s i o r H., red., 1982: *Wychowanie społeczno-moralne młodzieży*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- G ą s i o r H., red., 1983: *Model kształcenia kadr dla potrzeb kształcenia socjalnego — pedagogiki resocjalizacyjnej*. Warszawa, TWWP.
- G ą s i o r H., red., 1985: *Monografia przestępczości nieletnich województwa katowickiego 1944—1984*. Bielsko-Biała, IKN-ODN.
- G ą s i o r H., red., 1992: *Nauczanie społeczne niedostosowanych*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- G ą s i o r H., W i n i a r s k a A., red., 1981: *Teoretyczne podstawy pracy opiekuńczo-wychowawczej*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- G ą s i o r H., M o l a k H., M o l a k A., red., 1982: *Socjometria w pracy wychowawczej zakładu doskonalenia zawodowego*. Warszawa, ZGDZ.
- G ą s i o r H., P i o n k M., red., 1986: *Rola kultury w zwalczaniu patologii społecznej*. Warszawa, TWWP.
- G ó r n i k o w s k a - Z w o l a k E., R a d z i e w i c z - W i n n i c k i A., red., 1992: *Educational and Social Transformation in Poland and other Post-Communist Countries*. Katowice, Wydawnictwo „LW—Press”.
- J a s i ń s k i W., 1993: *Od konieczności do podmiotowości*. Jastrzębie Zdrój.
- J a s i ń s k i W., 1994: *Aby wychowanie mogło służyć rozwojowi*. Katowice, Uniwersytet Śląski.

- Kucyper K., Kamińska-Reyman J., red., 1994: *Między rezygnacją a wyzwaniem*. Katowice, Wydawnictwo „Wieczorek-Press”.
- Lepalczyk I., 1993: *Geneza i rozwój pedagogiki społecznej*. W: *Pedagogika społeczna*. Red. T. Pilch, I. Lepalczyk. Warszawa.
- Łaskawska-Grudzień J., 1981: *Wychowawcza rola kursów zawodowych*. Katowice.
- Maszczyk D., Radziejewicz-Winnicki A., 1979: *Metody badań w naukach społecznych*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Maszczyk D., 1983: *Młodzież a szkoła równoległa*. Katowice.
- Pielka H., 1978: *Rodzina alkoholika jako środowisko wychowawcze w ośrodkach miejskich*. Katowice.
- Pielkowska J., 1983: *Rodzina samotnej matki jako środowisko wychowawcze*. Katowice.
- Pionk M., 1979: *Determinanty skutecznego wychowania w organizacji młodzieżowej*. Katowice.
- Radziejewicz-Winnicki A., 1978a: *Pedagogiczne i socjologiczne problemy płynności załogi w zakładzie przemysłowym*. Katowice.
- Radziejewicz-Winnicki A., 1978b: *Pedagog i pedagogika w przemyśle*. Warszawa, Instytut Wydawniczy CRZZ.
- Radziejewicz-Winnicki A., 1979: *Identyfikacja z zawodem, grupą roboczą i zakładem pracy. Studium pedagogiczno-społeczne*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Radziejewicz-Winnicki A., 1983: *Pedagog w przemysłowym zakładzie pracy*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Radziejewicz-Winnicki A., 1984: *Methodological Solutions in Pedagogical Research on Identification Processes*. Joensuu.
- Radziejewicz-Winnicki A., 1988: *Essays in Social Pedagogy*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Radziejewicz-Winnicki A., 1989: *W poszukiwaniu Homo Oeconomicus. Szkice polemiczne o wychowaniu*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Radziejewicz-Winnicki A., 1994: *Modernization and Democratization of Extramural Areas: The Case of Poland*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Radziejewicz-Winnicki A., 1995: *Modernizacja zagubionych obszarów rodzimej edukacji*. Katowice, Wydawnictwo „Śląsk”.
- Radziejewicz-Winnicki A., red., 1985: *Pedagogica Societatis. Przedmiot, zadania a współczesność*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Radziejewicz-Winnicki A., red., 1987: *Pedagogika a socjologia wychowania. Szkice socjopedagogiczne. Pedagogika społeczna w perspektywie przemian gospodarczych*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Radziejewicz-Winnicki A., red., 1991: *Teacher Strategies. A Review and Critique of Chosen Conceptions*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Radziejewicz-Winnicki A., red., 1992: *Pedagogika społeczna u schyłku XX wieku — wybrane zagadnienia*. Katowice, ZSMP-Press („Journal of Thought”, Vol. 26, No. 1/2, Northern Illinois University).
- Radziejewicz-Winnicki A., red., 1993: *Współcześni socjologowie o wychowaniu. Zarys wybranych koncepcji*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Rzeźniczek J., 1981: *Pedagogiczne czynniki integrowania zespołów pracowniczych*. Katowice.
- Stankowski A., Bącznyk P., 1982: *Przewodnik do przedmiotu Pedagogika Resocjalizacyjna*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- Stankowski A., 1986: *Elementy terapii pedagogicznej w pracy nauczyciela wychowawcy*. Katowice, Uniwersytet Śląski.

- S t a n k o w s k i A.**, 1988: *Narkomania — narkotyki — narkomani*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- S t a n k o w s k i A.**, 1991: *Negatywizm szkolny dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- S y r e k E.**, 1986: *Aspiracje życiowe młodzieży niedostosowanej społecznie*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- S y r e k E.**, 1987: *Wychowanie jako przedmiot analiz pedagogiki społecznej i socjologii wychowania*. Katowice, Uniwersytet Śląski.
- S y r e k E.**, red., 1993: *Współczesne zagrożenia w strukturach społecznych. (Szkice badawcze z pedagogiki społecznej)*. Katowice, Wydawnictwo „Wieczorek-Press”.

Elżbieta Górnikowska-Zwolak